

Бутнік-Сіверський О. Б.

*доктор економічних наук, професор,
академік АТН України та академік УАН,
головний науковий співробітник відділу промислової власності та
комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності,
НДІ інтелектуальної власності НАПрН України,
(м. Київ, Україна)*

ЦИФРОВІ ПЛАТФОРМИ НА ШЛЯХУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Метою доповіді є узагальнення наукових поглядів щодо переваг та застережень розвитку платформізації або поширення цифрових платформ в екосистемі країни на шляху цифровізації економіки інтелектуальної власності з позиції державного регулювання «цифрового монополізму» та перспективи його правового забезпечення.

Нових змістовних ознак набуває економіка інтелектуальної власності у своєму розвитку за рахунок впровадження об'єктів права інтелектуальної власності, що сприяє безперервному оновленню технічної і технологічної бази матеріального виробництва, освоєнню і випуску нової інноваційної конкурентоздатної продукції, ефективному проникненню на світові ринки інноваційних товарів і послуг. Такої прогресивної ознаки набуває цифровізація сучасної економіки інтелектуальної власності.

Цифровізація інтелектуальної економіки повинна спрямовуватись на інтеграційні процеси та інтелектуалізацію основних факторів виробництва, шляхом впровадження цифрових технологій, де однією з проривних інновацій стають *цифрові платформи, які розглядаються нами як людино-цифрові системи.*

Щодо важливої особливості, то функціонування цифрових платформ не обмежені кордонами, не засновані на територіальному принципі, можуть працювати будь-де. Фізичне розташування серверів та програмного обладнання, необхідне для роботи цифрової платформи, не має значення для цифрового суспільства, оскільки завдяки мережі Інтернет може працювати у будь-якому місці [1, 29].

Щодо підходу до визначення, то сьогодні науковці зазначають, що єдиного підходу до визначення цифрової платформи поки не існує. В цілому вони представляють собою простір, екосистему, яка забезпечує формування системи взаємозв'язків між учасниками платформи [2, 80]. При цьому слід враховувати застереження щодо цифрових платформ, які як явище існують порівняно не довго, бракує досліджень їх діяльності, не зрозуміло, які соціальні, економічні, політичні наслідки можуть мати місце через десять чи більше років функціонування цифрових платформ [1, 29]. Саме тому дослідженню впровадження цифрових платформ приділяється особлива увага, зокрема в умовах цифровізації інтелектуальної економіки.

Щодо критеріїв та ознак, то цифрова платформа, як технологічне явище, визначається через сукупність таких критеріїв: (1) алгоритмізація взаємодії учасників платформи, (2) взаємовигідний характер відносин учасників платформи (принцип «win-win»), (3) питома вага кількості учас-

Удосконалення законодавства та механізму реалізації захисту прав інтелектуальної власності в умовах післявоєнного відновлення України

ників діяльності (масштаб), які використовують платформу, (4) наявність єдиного інформаційного середовища, в якому відбувається взаємодія учасників, і відповідної інформаційно-технологічної інфраструктури, (5) наявність ефекту діяльності у вигляді зниження транзакційних витрат при взаємодії учасників платформи — порівняно з такою ж взаємодією без платформи [3, 30]. Інші дослідники розуміють під цифровою платформою набір інтегрованих інструментів, заснованих на сучасних цифрових технологіях, використання якого полегшує управління функціонуванням та взаємодією як всередині, так і у зовнішньому середовищі соціально-економічної системи. У дослідженнях вказується, що цифрові платформи мають три головні характеристики: вони технологічно опосередковані, забезпечують взаємодію між групами користувачів і дозволяють цим групам користувачів виконувати визначені завдання [4]. Головною ознакою цифрової платформи є такий тип модульної системи, який розділений на велику кількість відносно стабільних компонентів ядра з відносно низьким розмаїттям, великий набір периферійних доповнень з великим розмаїттям і набором стандартизованих інтерфейсів [5, 29].

Щодо цифрових платформ, як людино-цифрова система, то з одного боку, вони дають змогу уникнути ланцюжка посередників, пропонуючи кінцевому споживачу максимальний перелік можливостей. З іншого боку, у разі виникнення «цифрового монополізму» власники успішних платформ отримують ефективні важелі контролю за ринком (в тому числі завдяки асиметрії інформації) і можуть нав'язувати власну цінову політику [5, 29]. Одночасно, зазначають науковці, цифрова платформа — це бізнес-модель, повністю заснована на високих технологіях, яка створює прибуток за рахунок обміну між двома або більше незалежними групами учасників. У «базовій комплектації» платформи зводять безпосередньо виробників і кінцевих споживачів, які отримують можливість взаємодії без посередників. Також вони дають можливість різним компаніям ділитися інформацією і таким чином суттєво покращувати співпрацю та створювати інноваційні продукти і рішення [5, 32]. Комплексний характер відносин, які виникають в межах функціонування цифрових платформ, визначає складність правового регулювання цього об'єкта, оскільки діяльність цифрових платформ зачіпає предмети як публічного (фінансове, податкове), так і приватного права (цивільне, господарське, трудове). Це означає, що розвиток цифрової економіки вимагає докорінних змін у загальних підходах до правової регламентації нового типу економічних відносин [1, 32].

Щодо ролі цифрових платформ в людино-цифровій системі, то багато платформ охарактеризують як технологічні рішення (додаток, сайт), агрегатори, які спрямовані на задоволення попиту та пропозиції шляхом формування можливості контакту замовника та споживача та діяльність, наповнення і правила функціонування яких регулює власник та розробник.

Одночасно, з позиції наукового застереження, то платформізація у багатьох джерелах називається загрозою традиційного бізнесу. Це пояснюється тим, що розгортання цифрової платформи є набагато дешевшим, ніж розгортання виробництва чи сервісу надання послуг. Вона не потребує значної матеріально-технічної бази, великої кількості найманих працівників тощо. Одним з найяскравіших прикладів є заміна традиційного сервісу таксі но-

Удосконалення законодавства та механізму реалізації захисту прав інтелектуальної власності в умовах післявоєнного відновлення України

вими додатками. По суті знайомі нам сервіси Uber, Uklon, Bolt — це сервіси, які не мають власного автопарку (автомобілі належать їх власникам, які реєструються у додатку), не мають диспетчерів (які забезпечували контакт замовника та водія), але при цьому можуть задовольняти потреби споживачів та забезпечувати роботою водіїв. Власне, саме тому виник термін «уберизація», який і характеризує нову бізнес-модель, яка усуває посередників (диспетчерів) та забезпечує зниження витрат.

Роль цифрових платформ важко переоцінити хоча б з огляду на те, що до компаній-лідерів за рівнем ринкової капіталізації належать в тому числі і цифрові платформи — Microsoft, Apple, Amazon, Facebook.

Платформи швидко набувають поширення оскільки вони вигідні всім учасникам: освітні послуги (Букі, Coursera), логістичні (Lardi Trans), продажі по покупці товарів (OLX, Prom, Rozetka), кур'єрські послуги та виконання різноманітних завдань і надання послуг (kabanchik.ua), фінанси (придбання страховки через Приват24), державні закупівлі (Prozorro) тощо.

До переваг віднесемо також рекламні оголошення в Google, Facebook, які коштують недорого. Але при цьому самі платформи за рахунок великої кількості користувачів та транзакцій можуть отримувати значні доходи. При цьому станом на кінець 2018 року Facebook користувалися щоденно 1,52 млрд людей, які в середньому генерували 7,37 дол. США кожний, що в сумі дозволяє компанії збирати понад 17 млрд дол. США [2, 80-81].

Відмітимо, що цифрова економіка найбільш ефективно функціонує на ринках із великою кількістю учасників і високим рівнем проникнення ІКТ-послуг. Насамперед це стосується галузей, залежних від Інтернету (транспорт, торгівля, логістика тощо), в яких частка е-сегменту становить орієнтовно близько 10% ВВП, понад 4% зайнятості, і ці показники мають явну тенденцію до зростання [5, 31].

Щодо головного прориву у середовищі цифрових платформ в Україні, то виділяють портал «Дія» (скорочено від «Держава і я»). Система складається із інтернет-порталу, мобільного застосунку та цифрових платформ, серед яких: 1) цифрова освіта (доступні такі послуги: базові цифрові навички, цифрова грамотність для вчителів, серіал для батьків «Безпека дітей в інтернеті», «Смартфон для батьків», «Карантин: онлайн-сервіси для вчителів» і «Діджитал-фізкультура для школярів за участі зірок спорту»); 2) бізнес (зараз платформа працює в тестовому режимі, у Харкові відкрито центр підтримки підприємців із зоною «Дія.Бізнес»); 3) Малятко (ця платформа дозволяє отримати 10 державних послуг, пов'язаних із народженням дитини) [6, 33].

Щодо застереження від «цифрової монополії», то зазначається, що відсутність в Україні «національних» платформ, домінування глобальних форматів ставить українських підприємців у заздалегідь програшне становище, тобто є ризик втрати українськими торговими мережами контакту з українськими ж споживачами. У подальшому зволікання з розвитком національних форматів може призвести до виникнення «цифрової монополії» та закріплення технологічного відставання держави. Дії держави щодо цифрових платформ мають бути такими: 1) створення єдиного правового поля, яке урівнює у правах і можливостях і всіх користувачів у країні, і наявні платформи; 2) «цифровий протекціонізм»; 3) створення державних платформ

Удосконалення законодавства та механізму реалізації захисту прав інтелектуальної власності в умовах післявоєнного відновлення України

(електронний уряд, майданчики для продажів); 4) контроль за діями власників цифрових платформ і користувачів; 5) питання кібербезпеки та захисту даних, захисту комерційної таємниці; 6) забезпечення «цифрової свободи»: максимізації можливостей користувачів; 7) у перспективі також виникне необхідність регулювання монополії у цифровій сфері [5, 32].

Підсумовуючи узагальнення наукових поглядів щодо переваг та застережень розвитку цифрових платформ, попередньо зазначимо:

1. Розвиток цифровізації економіки інтелектуальної власності в умовах цифрових платформ, як ознака людино-цифрової системи, вимагає докорінних змін у загальних підходах правової регламентації нового типу економічних відносин, оскільки діяльність цифрових платформ зачіпає предмети як публічного (фінансове, податкове), так і приватного права (цивільне, господарське, трудове).

2. Цифровізація інтелектуальної економіки не може не враховувати переваги та застереження розвитку платформізації або поширення цифрових платформ шляхом створення у перспективі в людино-цифровому середовищі єдиного правового поля, яке урівнює у правах і можливостях всіх користувачів країни і наявні платформи.

3. Цифрові платформи, як людино-цифрова система, зводять безпосередньо виробників і кінцевих споживачів, що дозволяє отримувати взаємодію без посередників, полегшує управління функціонуванням як всередині, так і у зовнішньому цифровому середовищі. Така бізнес-модель взаємодії повністю заснована на високих технологіях, яка створює прибуток за рахунок обміну між двома або більше незалежними групами учасників.

Список використаних джерел:

1. Кохан В. П.. Цифрова платформа як інструмент цифрової економіки. *Право та інновації*. № 1 (33) 2021. С. 29–34.

2. Колешня Я.О. Цифрові платформи як ефективна бізнес-модель. БІЗНЕС, ІННОВАЦІЇ, МЕНЕДЖМЕНТ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ: зб. тез доп. II Міжнар. наук.-практ. конф., 22 квіт. 2021 р. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2021. С. 80–81.

3. Шаповалова О. В. Цифрова платформа електронного адміністрування податку на додану вартість. *Право та інноваційне суспільство* : електрон. наук. вид. 2018. № 2 (11). С. 23-30.

4. Bonina C., Koskinen K., Eaton B., Gawer A. Digital platforms for development: Foundations and research agenda. *Information Systems Journal*. 2021. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/isj.12326> (the date of application: 31.03.2021).

5. Січкаренко К.О. Цифрові платформи: підходи до класифікації та визначення ролі в економічному розвитку. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 35(2). С. 28-32.

6. Парушевські А.Я. Розвиток цифрових платформ в Україні. Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Цифрова економіка як фактор інноваційного розвитку суспільства». Тернопіль: Тернопільський національний технічний університет ім. І. Пулюя (м. Тернопіль, 11 листопада 2020 р.), 2020. С. 32–33.